

Teshuva Mekhaperet

Finding Your Sugya

You'll find this sugya on **Yoma 85b**, starting with the first words of the mishnah: "מתני' חטאת ואשם ודאי מכפרין". The sugya ends with the phrase "עד שירצה את חברו". Note that this phrase appears twice—you want to learn through the second appearance!

Suggested Breakdown

We have divided this sugya into five sections, and we recommend learning it in 3-5 sessions with your chevruta. (You might combine sections 1 & 2 and/or 4 & 5 if you want to learn in fewer sessions.)

1. חטאת ואשם ודאי מכפרין מיתה ויום הכפורים מכפרין עם התשובה
2. תשובה מכפרת על עבירות קלות על עשה ועל לא תעשה ועל החמורות הוא תולה עד שיבא יום הכפורים וכפר
3. האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה אחטא ויום הכפורים מכפר אין יום הכפורים מכפר
4. עבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חברו
5. דרש רבי אלעזר בן עזריה מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו עבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חברו

What's Next?

Once you make it through this sugya, consider exploring some supplemental texts.

- The **Sifra** is a tannaitic midrash which emerged in the same period as the composition of the mishnah. In the Sifra's midrash on Leviticus 16:30, we find a passage that directly parallels our mishnah. Compare these texts and notice if the differences reveal any new insights.
- The **Mishneh Torah**, Rambam's 12th C. legal code, lays out the "official rules" of teshuva (as Rambam knows them!) in a section aptly titled "Hilchot Teshuva." Halachot 1:3, 2:9, and 4:1 directly draw from and expand upon the ideas in this mishnah.

Hint Sheet for Yoma 85b

Jastrow Abbreviation: Yoma VIII, 8

Look up as is in Jastrow and see Steinsaltz's <i>Reference Guide</i> (in the supplemental texts) for further explanation	חטאת
Look up as is in Jastrow and see Steinsaltz's <i>Reference Guide</i> for further explanation	אשם
Look up as is	ודאי
Root: כפר	מכפרין
Look up as is	מיתה
ויום הכפורים	ויוה"כ
Look up as is	עם
Look up as is, without prefix ה-	התשובה
Look up as is	על
Look up under עבירה	עבירות
Look up under קל	קלות
Root: עשי	עשה
Look up under תמור	החמורות
Look up in Frank	הוא
Root: תלי	תולה
Look up in Frank	עד
Root: בוא	שיבא
Root: אמר	האומר

Root: חטא	אחטא
Root: שוב	ואשוב
Look up as is, vocalized as אֵין	אין
Look up under יד in Frank	בידו
Infinitive form of root עשי	לעשות
Look up under vocalization בֵּין	שבין
Look up in Frank: (ה)מקום	למקום
Look up in Frank under תָּבַר	לחבירו
Root: רצי	שירצה
Precedes definite direct object; no translation	את
This is a name	ר' אלעזר בן עזריה
מ + כל	מכל
Root: חטא, also see חטאת	חטאתיכם
Look up under פָּנִים	לפני

Kra for Yoma 85b

Leviticus 16:29-34

²⁹ And this shall be a statute forever to you: that in the seventh month, on the tenth day of the month, you shall afflict your souls, and do no work at all, the home-born or the stranger that sojourns among you: ³⁰ for on that day will he forgive you, to cleanse you, that you may be clean from all your sins before the Lord. ³¹ It shall be a sabbath of solemn rest to you, and you shall afflict your souls, by a statute forever.

³² And the priest, who shall be anointed, and who shall be consecrated to minister in the priest's office in his father's stead, shall make the atonement, and shall put on the linen clothes, the holy garments: ³³ and he shall make atonement for the holy sanctuary, and he shall make atonement for the Tent of Meeting, and for the altar, and he shall make atonement for the priests, and for all the people of the congregation. ³⁴ And this shall be an everlasting statute to you, to make atonement for the children of Israel for all their sins once a year. And he did as the Lord commanded Moshe.

ויקרא טז:כט-לד

^{כט} וְהִיְתָה לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם בְּחֹדֶשׁ
הַשְּׁבִיעִי בְּעֶשְׂוֹר לַחֹדֶשׁ תַּעֲנֹוּ
אֶת־נַפְשׁוֹתֵיכֶם וְכָל־מְלָאכָה לֹא
תַעֲשׂוּ הָאֲזָרָח וְהַגֵּר הַגֵּר בְּתוֹכְכֶם:
^ל כִּי־בַיּוֹם הַזֶּה יִכַּפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר
אֶתְכֶם מִכָּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי ה'
תִּטְהָרוּ: ^{לא} שַׁבַּת שְׁבֵתוֹן הִיא לָכֶם
וְעֲנִיתֶם אֶת־נַפְשׁוֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם:
^{לב} וְכַפֵּר הַכֹּהֵן אֲשֶׁר־יִמָּשַׁח אֹתוֹ
וְאֲשֶׁר יִמְלֵא אֶת־יָדוֹ לְכַהֵן תַּחַת
אָבִיו וְלִבְשׁ אֶת־בְּגָדֵי הַכֹּדֶד בְּגָדֵי
הַקֹּדֶשׁ: ^{לג} וְכַפֵּר אֶת־מִקְדָּשׁ הַקֹּדֶשׁ
וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־הַמִּזְבֵּחַ יִכַּפֵּר
וְעַל הַכֹּהֲנִים וְעַל־כָּל־עַם הַקְּהָל
יִכַּפֵּר: ^{לד} וְהִיְתָה־זֹאת לָכֶם לְחֻקַּת
עוֹלָם לְכַפֵּר עַל־בְּגֵי יִשְׂרָאֵל
מִכָּל־חַטֹּאתֵיכֶם אַחַת בַּשָּׁנָה וַיַּעַשׂ
כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת־מֹשֶׁה:

SUPPLEMENTAL TEXTS

Yoma 85b

CONTENTS

PARALLEL RABBINIC TEXTS | *other texts in rabbinic literature where versions of, or ideas from, our text appear*

Sifra, Acharei Mot 8:1-2 1

CODES | *codification of our text in later halakhic literature*

Mishneh Torah, Hilkhot Teshuva Ch. 1, 2, & 4 2-8

REFERENCE

Adin Steinsaltz. *Reference Guide to the Talmud.*

“אשם” 9

“חטאת” 11

קרנב

תורת

אחרי מות פרק ח

כהנים

אהרן

רסו

שלא יעשה באיזון וכו'. דנהנהו לא מחייבי כרת, לא צהם ולא צמינס. שבתון. דלא אנטריך לאיסור מלאכה, אלא הכונה לומר שבות מעשות שום דבר, ולכן לא יעלה צאילן גזרה שמה יתלוש, ולא ירכב ע"ג צהמה גזירה שמה יסתוך ומורה להנהיגה.

ולא ישוט ע"ה המים. גזירה שמה יעשה חצית של שיטין, ולא יספק צירך ולא יטפיה ציד ולא ירקד צרגל, וכולהו גזירה שמה יעשה כלי שיר.

שביתת מצודה. מדבר שיש צעשייתו מלוה, כגון הני דחשיב.

לא יקדיש. הקדשות.

ולא יחרים. כגון אס אמר הרי צהמה זו חרס, וסתם חרמים לצדק הצית.

ולא יעריך. שלא יאמר ערכי עלי. לא יגביה. ה"ג ולא יגביה חרומות ומעשרות, ול"ג ולא יגביה ולא יתרוס, דההגצה היא ההרמה, וכל הני אף ע"ג דיש צהם מנהו, אקרוס חכמים משום מקח וממכר, ואף ע"ג דמקח וממכר לא הוי איסורו אלא מדרצנן, והוא ליה גזירה לגזירה, הני צהדי מקח וממכר חדא מילתא נינהו, ואחי לאחופי.

ולא יקדש. אשה. ולא יגרש אותה. ולא ימאן. וכל אלו גזירה שמה יכתוב.

לרבות נשים ועבדים. דכולהו אסירי במלאכה.

(א) בקרבנות. פשט הצרייתא קשה להלמו, דמשמע דמאומרו כי ציוס הזה יכפר, משמע ליה צקרבנות ושלא צקרבנות, וזה אי אפשר, ולזה נ"ל לפרש דהכי קאמר אילו לא אמר כי, שהוא נחית טעם לאמור, אלא שיאמר ציוס הזה יכפר, הייתי אומר דהצ"ת, צ"ת הזמן היא, וירצה שהיוס הוא זמן הכפרה, לא עזס המכפר, ופי' הפסוק כי צמה שיעשה ציוס הזה יכפר, והס הקרבנות הנעשים ציוס הזה, דאל"כ היוס הזה יכפר היה לו לומר.

ומנין. שאעפ"י שאין קרבנות היוס צעלמו מכפר.

ת"ל כי ביום. וזה שמלת כי, נחית טעם לקודם והכתוב למעלה דמדבר צקדושת היוס שלא יעשה צו מלאכה, ואס אין היוס סצה לכפרה אלא זמן הכפרה ע"י הקרבנות, הרי אין הקדושה ציוס אלא צקרבנות, וא"כ איך יתן לטעם אסור עשיית מלאכה כפרת הקרבנות, ועוד שכפרת הקרבנות אמורה ככר, לזה אמר שהצ"ת הנלי, והיא כמו עס, שירצה עס היוס צעלמו יכפר מבלי קרבנות, וצוה ידק שיהיה טעם לקדושתו, ולאיסור המלאכה. או נאמר כפי' הצרייתא דאומרו צקרבנות, לאו מקרא קאמר לה, אלא הכי קאמר כי ציוס הזה יכפר, הכפרה שידוע לנו היא צקרבנות, ומנין שהיוס צלא קרבנות יהיה מכפר ת"ל וכו'.

עבירות שבין אדם למקום. כלומר העיקר צדינו שאין יוס הכיפורים

מכפר אלא על עבירות שבין אדם למקום, אצל לא עבירות שבין אדם לחבירו, כגון גזל ואונאת ממון או אונאת דברים, ולא היינו יודעים מנלן, אלא זה דרש וכו'.

(ב) זו דרש. כלומר זה האמור דרש אותו ר"א בן עזריה מקרא,

דאומרו לפני ה' מלה זו זרה, כי אי אפשר שחשוב לכפרה, שהכפרה היא מה' לא לפני ה', וא"כ לא היה לו לומר אלא כי היוס הזה יכפר עליכם ה', ומאי לפני ה', וגם שנסבול זה, עדיין יקשה שאינה צמקומו, שצמון לאמרו יכפר צריך לומר המכפר, וא"כ לא היה לו לומר אלא כי ציוס הזה יכפר עליכם לפני ה' מכל חטאתיכם, ואחר דאמר אחר אומרו מכל חטאתיכם, לזה אמר שהוא תנאי לחטאות ולא הוראת המכפר, וירצה מכל חטאתיכם אשר יהיו לפני ה' לחוד, ולא צין אדם לחבירו.

אין מוחזין דף עד שתפייס וכו'. משמע שאחר שיפייס עדיין צריך למחילה, שכן משמע מאומרו עד שתפייס שאז מוחלין. וצריך לחקור צוה מנין דרש זה, ועוד אס החטא הוא לחצרו ופייסו, למה צריך מחילה. ונ"ל דדייק מה שחזר לומר טהירו, דאחר דפירש אומרו לפני ה', דהדר למלת חטאתיכם, מלת טהירו יתרה היא ואין לה על מה שחטמון, לזה אמר שהוא על המין האחר מהחטא, והוא החטא שבין

אדם לחבירו, ויפורש על צ' פנים, או שירצה יכפר עליכם מהחטא אשר יהיו לפני ה', כי המין האחר צריך שטהירו אתם ממנה קודם ואז יכופר לכם, או שירצה יכפר עליכם מכל חטאתיכם אשר יהיו לפני ה', ומאותם שטהירו אתם מהס קודם, וזה צמה שמירנו ותפייסו את מי שחטאתם אליו ואז יכפר עליכם, וטעם הכפרה אחר הריצוי אינו על מה שחטא לחבירו, כי זה צפיוס והריצוי יכופר, אלא שהחוטא לחצרו יש צו חטא לחצרו וחטא נגדו יתצרך, אס צמה שעבר על ואהבת לרעך כמוך אס צמה שעבר וגזל או גנב או אינה אותו וכיוצא צוה, ומ"ש הכתוב הוא שאין הצ"ה מכפר מה שחטא לו צשתוף חטאו לחצרו, עד שיכופר קודם מחצרו, ואז לא ישאר אלא מה שחטא לו יתצרך, והוי ליה חטא צצינו למקום ויוס הכיפורים מכפר.

(ג) ת"ל שבתון שבת. נ"ל דמדכתיב צבתון ועיניתם דריש ליה, שירצה שבות וצטל עלמך, וצוה ועיניתם, וא"כ העינוי יהיה בצברים שכאשר ישבות מהס יש צהם עינוי, וכל אלו הדברים שאמר אכילה ושמייה, ורחינה וסיכה ועעילת הסגדל ותשמיש המטה, כולהו אית ענוי צציעולו מהס, ומזה דרשו שהוא אסור צוה' דברים אלו. וצגמ' ניומא עד, צן דריש להו מה' פעמים דכתיב תענו.

יכול תהיה שבת בראשית אפורה בכוף. משום דאקרי צבת ודרשינן שבות כמו שבות דהכא.

קפוח ט"ב

מדע. הלכות עבודת כוכבים פי"ב

כמוהו זה אלף כתב שלא יהיו שני בתי דיניו בעיר אחת, פירוש שכתה שמהגים שני מהגים הם שני בתי דיניו, ולאפשר נמי שגם פניה בספרים והגירסא הנוכח היא שלא יהיו שני בתי דיניו והסופרים חסרו ה"ק, ע"כ. ואל"מ היאך לוקה המגיד עמלו דהא לאו שכללות הוא כמו לאו דלא האכלו על הדם. וי"ל דלא דמי דהכא עיקר הלאו ידענו שהוא שלא נגד עצמנו אלא שרבה הכחוש גם שלא להעשות אגודות אגודות אבל דלא האכלו על הדם עיקר הלאו לא נודע איהו ולהכי הו' לאו שכללות. כך נראה לי.

מן אחד ישראל וכו'. כלומר דלא תימא דכך לילקי חרי משום לא יקראו ומשום לא השימו קרחה בין עיניכם למח וטעמא משום דבסוף ס"ק דקידושין (דף ל"ו) יליף בג"ש כמה דברים מלא יקראו קרחה ללא השימו קרחה ואל"כ לאו לפסווי לאו לכהן אחת לא יקראו אלא לגלות על לא השימו קרחה כ"ל: הקורח

הקורח ארבע וכו'. מ' בהראש דמכות (דף כ"ג) ח"כ לא יקראו קרחה יכול אפילו ד' וה' קריאות לא יבא חייב אלא אחת ח"ל קרחה ליחייב על כל קרחה וקרחה הו' ד' וה' קריאות היכי דמי בזה אחר זה ובחמש הבריות פשיטא אלא בזה אחת ובהדא הבראה מי מייחייב לא זריבא דכך חמש אצבעותיו פלא כלומר כס המעיר את השיער ואוחזיבנה בזה אחת כלומר וההרו בו התראה אחת ואפ"ה מייחייב המש: והייב על כל הראש וכו'. ס"ק דקידושין (דף ל"ו) יליף בג"ש דמייב על הראש כבין העינים כלומר דבין שקרם בין עיניו מן השער העולד בפדחת בין שקרם בראש הייב: וכמה שיעור הקרחה בפרק בהראש דמכות (דף כ"ג) פלוגתא דרב הונא ור"י ופסק כר' יוחנן:

מן הקורח ראשו וכו'. כרייתא שם: הקורח קרחה בראש חבירו וכו'. כחוספתא דמכות:

למחלוקות גדולות שנאמר לא תתגודדו לא תעשו אגודות
אגודות: מן הקורח קרחה על המת לוקה שנאמר
ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת. אחד ישראל ואחד
כהן ששרט על המת אינו לוקה אלא אחת. הקורח
ארבע או חמש קרחות על מת אחד לוקה כמנין הקרחות
והוא שהתרו בו על כל קרחה וקרחה. אחד הקורח
בידו או בסם או הטביל אצבעותיו בסם והניחם בחמשה
מקומות בראשו בבת אחת הואיל וקרח חמש קרחות
אף על פי שהיא התראה אחת לוקה חמש שהרי כולן
באין כאחת. והייב על כל הראש כבין העינים שנאמר לא יקראו קרחה בראשם. וכמה שיעור הקרחה כדי שיראה מראשו
כגרים פנוי בלי שיער: מן הקורח ראשו או השורט בבשרו על ביתו שנפל ועל ספינתו שנמטעה בים פטור ואינו לוקה
אלא על המת בלבד או השורט לעבודת כוכבים. הקורח קרחה בראשו של חבירו והשורט שריטה בבשר חבירו והכותב
כתובת קעקע בבשרו של חבירו והיה חבירו כסיע. בזמן ששניהן מוידין שניהן לוקין. אחד שונג ואחד מויד המויד משניהם
לוקה והשונג פטור:

הלכות תשובה

מצות עשה אחת. והוא שישב החוטא מחטאו לפני ה' ויתודה: וביאור מצוה זו ועיקרים הנגזרים עמה בגללה בפרקים אלו:

כסף משנה פרק ראשון כסף משנה

הואילוי לפניך ועושים תשובה עשה להם זדונות כנגנות אמר רבה בר שמואל אמר רב הלכה כדברי חכמים: וכן בעלי חטאות וכו'. זה פשוט שהרי מביא רמיה מהכתוב ובהדיא אמרו בס"ק דשבוש (דף י"ג). שחטאת ואשם אין מכפרים אלא על השבים: וכן כל מחוייבי מיתה וכו'. משנה בסנהדרין פרק עמר הדין (דף מ"ג) כל המומהין מחדין שכל המהורה יש לו חלק לעוה"כ שכן מצינו בעקב שהורה שח"ל יבועה יעכרך ה' היום הזה היום הזה הזה עמור ולי אחת עבור לעמיד לנח: וכן החובל כו'. משנה בב"ק סוף החובל (דף ל"ב). אש"ס שמתן לו אינו נמחל לו עד שיבקש ממנו תחילה. ומ"מ מאי דמסיק לה רבינו מכל הפאות האדם ל"ע היכא מיימי לה [פליקטו ע' גאח איהא הכי כש פסרי זוטא]: שיעור

פרק א א איש לו אשה וכו'. והמודו את חטאתה אשר עשו זה וידוי דברים: מצאתי כחזק דליהא בספרא פ' אחרי מות: כיצד מתודין וכו'. יומא ס' אמר להם הממונה (ל"ו): ח"כ יבד מתודה עייתי פשעתי חטאתי וכו' וכן במשנה הוא אומר נושא עון ושפס חטאת דכתיב ר"מ וחכ"א עומא אלו הזדונות פשעים אלו המרדים חטאים אלו השגגות ומחלה שהורה על הזדונות ועל המרדים חוזר ומתודה על השגגות אלא כך היה מתודה חטאתי עייתי פשעתי וכן כדוד הוא אומר חטאתי עייתי פשעתי הרשעתי וכן בשלמה הוא אומר חטאתי והרשעתי ומרדתי וכן בדניאל הוא אומר חטאתי והרשעתי ומרדתי וכן אלא מהו שאמר משה נושא עון ושפס חטאתה אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע בשעה שיער אל מוסאים

א כל מצות שבתורה בין עשה בין לא תעשה אם עבר אדם על אחת מהן בין בזדון בין בשגגה כשיעשה תשובה וישב מחטאו חייב להתודות לפני האל ברוך הוא שנאמר איש או אשה כי יעשו ונו' והתודו את חטאתם אשר עשו זה וידוי דברים. וידוי זה מצות עשה. כיצד מתודין אומר אנא השם חטאתי עייתי פשעתי לפניך ועשיתי כך וכך והרי נחמתי ובושתי במעשי ולעולם איני חוזר לדבר זה. וזהו עיקרו של וידוי. וכל המרבה להתודות ומאריך בענין זה הרי זה משובח. וכן בעלי חטאות ואשמות בעת שמביאין קרבנותיהן על שגנתן או על זדונן אין מתכפר להן בקרבנם עד שיעשו תשובה. ויתודו וידוי דברים שנאמר והתודה אשר חטא עליה. וכן כל מחוייבי מיתות בית דין ומחוייבי מלקות אין מתכפר להן [ב] במיתתן או בבלקייתן עד שיעשו תשובה ויתודו. וכן החובל בחבירו והמוזק ממנו אף על פי ששילם לו מה שהוא חייב לו

א סג"ג לאוין סב. טור י"ד ס' ק: ב סמ"ג עשין י': אינו

לחם משנה

הואילוי לרוב הכח להחין שמע מינה עשו שמע מינה, וח"כ כיון דבסוגיא אסיקו כך לא היה לו לרבינו לתפסק דלא כבוגיין וח"כ דיש לרבות ההיא רמיה דלימחא והורו אבל לא עלה בידם לעשות שהרי מנואר לקמן בזההו ברייתא דר' דוסא אמר להם שהוא לא הכירם מ"מ כיון דבנמרח אסיקו עשו לא הוה ליה לרבינו למפסק דלא כבוגיין. והרב מהר"ר דוד הכהן ז"ל בפסקיו בבית י"ג עמד על זה וכחש דרבינו ספק כרב. ומה שאמר שלא יעשו שני בתי דינין ר"ל ב"ד אחד פלג מורים כחד ופלג מורים כחד דנראין כשני בתי דינין, וכוא דוחק גדול וכו':

מן הקורח קרחה על המת וכו'. כל הדברים האלו נבארו בפ' בהראש דמסכת מכות (דף כ"ב):

פ"א א כל מלוא עשה וכו' והתודו את חטאתם וכו'. כן אמרו בספרי על סבוק זה ושם נבאר קתם מדברים אלו שהיכיר רבינו:

כוחיה באיטורי. ומה שהלק בין שני בתי דיניו בעיר אחת אסור אבל שתי בתי דיניו בשתי עירות מותר כדי למחן ההיא דמגילה דהקשו חנן ההם מגילה נקראת וכו' והסא הו' כשני בתי דיניו בשתי עירות דלא הו' מהכנסת אלא בעירם כמו שפירש שם הכותב בשם ה"ר חיים וכן מפרש רבינו ז"ל בהלכות מגילה כמו שביארתי הו' שם בביאורי לוחם ההלכות. ועוד דבשני בתי דיניו בשתי עירות ודאי דמותר משום ההיא דמיימי החס ח"ש בתקומו של ר' אליעזר וכו' ואמרו שם דלימחא מקומות שאני משמע דבשני מקומות מותר לכ"ע ודאי ובכי הא הוה ח"ש דאחי אפילו כרעא דרכא לא אמר בנמרח דשני בתי דיניו בשתי עירות לית לן בה אלא למחן דאמר עשו משום דב"ש וכו' שני בתי דיניו בעיר אחת הוא כמבואר שם אבל למחן דאמר לא עשו ודאי דאפילו שני בתי דיניו בעיר אחת אסור. אבל ח"ל לומר כן משום דבסוף ההיא כוגיא אמרו ח"ש צימ' ר' דוסא בן הרכינם

הנהות מיימוניות עושה כן על התורה כמו שהיה אומר הרבה מעות יש לי ואין לי שולחני להרצותו עכ"ל כ"כ בסמ"ג שם: [הרא"ש פסק בשתי שערות חייב אבל אפילו באחד אינא אסורא ע"כ]: [ב] ואפילו מי שחלה ונפח לכות אומרים לו התודה כדאיתא ב' במה מדליקין (דף מ"ג) ובספרי: וכן החובל ס' עד מגל חטאות האדם. סק החובל (דף ל"ב):

מגדל עז כל המצות שנתורה כו' עד ישוב מחטאו. פרק בהראש דיומא (דף ס"א) ובמכילתא: חייב הוא להחיות כו' עד הרי זה משונה. פרק אחר להם הממונה (דף ל"ו) ובמכילתא. ובכפ"ה: וכן בעלי חטאות עד פניה. פרק בהראש דיומא (ס) ובכפ"ה: וכן כל מחוייבי מיתות עד ויהודו. ס' נגמר הדין (דף מ"ג) ובספרי: וכן החובל ס' עד מגל חטאות האדם. סק החובל (דף ל"ב):

מדע. הלכות תשובה פ"ב

פ"ב א אי זו היא תשובה גמורה וכו'. בפרק בתרא דיומא (סס) [פ"ו] מימרא דרב יהודה: אפילו עבר כל ימיו וכו'. כבר הכתינו בפרק שקודם זה לדיחא נט"ק דקדושין (דף מ'): אבל הא דקתמר אפילו ביום מיתתו שנאמר עד אשר לא החשך וכו' (שבת פ"ג ק"א).

ב ומה היא התשובה וכו' ויעיד עליו יודע העלמותו וכו'. ואל"מ מה רלויה מיבא מולא נאמר עוד אלהיו וכו'. ויש לומר דהכי קאמר יתק לעד להשי"מ עליו שלא ישוב לחטוא עוד שנאמר ולא נאמר עוד וכו' כלומר שחמלה הפסוק הוא קחו עמכם דברים ושובו אל ה' ומה האמרו לא נאמר אלהינו למעשה ידעו שהיה עבודה כוכבים הרי פשיטיה דקרא שנוקם לשם יתבדק לעד עליו שלא ישוב עוד לחטוא עון :

ג כל המחודש בדברים וכו'. ריש פרק ב' דהעניות (דף ע"ג). אמר רב אדם בר אבהו אדם שיש בו עבירה ומחודש ואינו חוזר בו למה הוא דומה לדם שהושב שרץ בינו שאע"פ שזובל בכל מיומנו שבעולם לא עלתה לו עבילה ורקו מידו כיון שזובל במ' סאה עלתה לו עבילה שנאמר ומחודש ועובד ירוחם. ומפרש רבינו האי שאינו חוזר זה שאינו גומר בלבו לשב: וצריך לפרש החטא וכו'. כתייבא בפ' בתרא דיומא (דף פ"ו) וצריך לפרש החטא שנאמר אלמא חטא העם הזה החטא גדולה ויעשו להם אלהי זה דברי רבי יהודה פ"ג ב"ב ר"ע אומר ר"ע אפילו נשוי פגע כמי החטא אלמא זה שאמר משה ויעשו להם אלהי זה

וזב כר' ינאי דא"ר ינאי אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע כסף חכב שהרנית לישראל עד שאמרו די גרם להם שיטעו להם אלהי זה. ואל"מ דהלכה כר"ע מחזירו לא פסק רבינו כוונתה משום דלמחר הוה רב יהודה רמי כתיב אשרי נשוי פגע כמי חטאה וכתיב מכהם פשעו לא ילית ל"ק כאן בחטא מפורסם. והא כר' יהודה בן בבא חזלא דלילו לר"ע אפילו מפורסם נמי לא דהא חטא העגל מפורסם הוה ואלמא הכי אמר עליה אשרי נשוי פגע ודרתי ליעשו להם לדרשא אחריתי אלמא ודאי כר' יהודה בן בבא אחיא ויבין דסבר רב כוונתה הכי נקטיק ואל"מ דרב זוטא f בר סוביה אמר רב נחמן משני האי רמיא דרמי רב כאן בעבירות שבין אדם למקום כאן בעבירות שבין אדם לחבית והאי שמיא מני אמי כר"ע ופסקה רבינו להיא שמיא סובר דמיא הלכה כר' יהודה בן בבא כדמשמע מדבר יהודה אמר רב. ומיהו אין נראה בן מדברי הרי"ף והרא"ש ז"ל ויש ראייה לדברי רבינו מדאיפולגו החס על עבירות שהמודה עליהם ציוה"כ שצבר להם ויכול להחזותם עליהם ציוה"כ אחר אם לא וצ"ע במפרש חסאיו מיירי אלמא לדברי הכל כל שלא החודש עדיין עליהם צריך לפרסם:

א אי זו היא תשובה גמורה. זה שבא לידו דבר שעבר בו ואפשר בידו לעשותו ופירש ולא עשה מפני התשובה. לא מיראה ולא מכשולין כח. כיצד הרי שבא על אשה בעבירה ולאחר זמן נתייחד עמה והוא עומד באהבתו בה ובכח גופו ובמדינה שעבר בה ופירש ולא עבר זהו בעל תשובה גמורה. הוא ששלמה אמר וזכור את בוראך בימי בחורותיך. ואם לא שב אלא בימי זקנותו ובעת שאי אפשר לו לעשות מה שהיה עושה אף על פי שאינה תשובה מעולה מועלת היא לו ובעל תשובה הוא. אפילו עבר כל ימיו ועשה תשובה ביום [ה] מיתתו ומת בתשובתו כל עונותיו נמחלין שנאמר עד אשר לא תחשך השמש והאור והירח והכוכבים ושוב העבים אחר הגשם שהוא יום המיתה. מכלל שאם זכר בוראו ושב קודם שימות נסלח לו:

ב ומה היא התשובה הוא שיעזוב החוטא חטאו ויסירו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשהו עוד שנאמר יעזוב רשע דרכו וגו'. וכן יתנחם על שעבר שנאמר כי אחרי שובי נחמתי. ויעיד עליו יודע העלמותו שלא ישוב וצריך להתודות בשפתיו ולומר עניינות אלו שנמר בלבו: ושרץ בידו שאין המבילה מועלת לו עד שישליך השרץ. וכן הוא אומר ומודה ועוזב ירוחם. וצריך לפרש [ב] את החטא שנאמר אנו חטא העם הזה חטאה גדולה ויעשו להם אלהי זה:

אמר ר"ע אפילו נשוי פגע כמי החטא אלמא זה שאמר משה ויעשו להם אלהי זה

אמר ר"ע אפילו נשוי פגע כמי החטא אלמא זה שאמר משה ויעשו להם אלהי זה

אמר ר"ע אפילו נשוי פגע כמי החטא אלמא זה שאמר משה ויעשו להם אלהי זה

אמר ר"ע אפילו נשוי פגע כמי החטא אלמא זה שאמר משה ויעשו להם אלהי זה

אמר ר"ע אפילו נשוי פגע כמי החטא אלמא זה שאמר משה ויעשו להם אלהי זה

אמר ר"ע אפילו נשוי פגע כמי החטא אלמא זה שאמר משה ויעשו להם אלהי זה

אמר ר"ע אפילו נשוי פגע כמי החטא אלמא זה שאמר משה ויעשו להם אלהי זה

אמר ר"ע אפילו נשוי פגע כמי החטא אלמא זה שאמר משה ויעשו להם אלהי זה

אמר ר"ע אפילו נשוי פגע כמי החטא אלמא זה שאמר משה ויעשו להם אלהי זה

אמר ר"ע אפילו נשוי פגע כמי החטא אלמא זה שאמר משה ויעשו להם אלהי זה

אמר ר"ע אפילו נשוי פגע כמי החטא אלמא זה שאמר משה ויעשו להם אלהי זה

אמר ר"ע אפילו נשוי פגע כמי החטא אלמא זה שאמר משה ויעשו להם אלהי זה

אמר ר"ע אפילו נשוי פגע כמי החטא אלמא זה שאמר משה ויעשו להם אלהי זה

וזב כר' ינאי דא"ר ינאי אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע כסף חכב שהרנית לישראל עד שאמרו די גרם להם שיטעו להם אלהי זה. ואל"מ דהלכה כר"ע מחזירו לא פסק רבינו כוונתה משום דלמחר הוה רב יהודה רמי כתיב אשרי נשוי פגע כמי חטאה וכתיב מכהם פשעו לא ילית ל"ק כאן בחטא מפורסם. והא כר' יהודה בן בבא חזלא דלילו לר"ע אפילו מפורסם נמי לא דהא חטא העגל מפורסם הוה ואלמא הכי אמר עליה אשרי נשוי פגע ודרתי ליעשו להם לדרשא אחריתי אלמא ודאי כר' יהודה בן בבא אחיא ויבין דסבר רב כוונתה הכי נקטיק ואל"מ דרב זוטא f בר סוביה אמר רב נחמן משני האי רמיא דרמי רב כאן בעבירות שבין אדם למקום כאן בעבירות שבין אדם לחבית והאי שמיא מני אמי כר"ע ופסקה רבינו להיא שמיא סובר דמיא הלכה כר' יהודה בן בבא כדמשמע מדבר יהודה אמר רב. ומיהו אין נראה בן מדברי הרי"ף והרא"ש ז"ל ויש ראייה לדברי רבינו מדאיפולגו החס על עבירות שהמודה עליהם ציוה"כ שצבר להם ויכול להחזותם עליהם ציוה"כ אחר אם לא וצ"ע במפרש חסאיו מיירי אלמא לדברי הכל כל שלא החודש עדיין עליהם צריך לפרסם:

א אי זו היא תשובה גמורה. זה שבא לידו דבר שעבר בו ואפשר בידו לעשותו ופירש ולא עשה מפני התשובה. לא מיראה ולא מכשולין כח. כיצד הרי שבא על אשה בעבירה ולאחר זמן נתייחד עמה והוא עומד באהבתו בה ובכח גופו ובמדינה שעבר בה ופירש ולא עבר זהו בעל תשובה גמורה. הוא ששלמה אמר וזכור את בוראך בימי בחורותיך. ואם לא שב אלא בימי זקנותו ובעת שאי אפשר לו לעשות מה שהיה עושה אף על פי שאינה תשובה מעולה מועלת היא לו ובעל תשובה הוא. אפילו עבר כל ימיו ועשה תשובה ביום [ה] מיתתו ומת בתשובתו כל עונותיו נמחלין שנאמר עד אשר לא תחשך השמש והאור והירח והכוכבים ושוב העבים אחר הגשם שהוא יום המיתה. מכלל שאם זכר בוראו ושב קודם שימות נסלח לו:

ב ומה היא התשובה הוא שיעזוב החוטא חטאו ויסירו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשהו עוד שנאמר יעזוב רשע דרכו וגו'. וכן יתנחם על שעבר שנאמר כי אחרי שובי נחמתי. ויעיד עליו יודע העלמותו שלא ישוב וצריך להתודות בשפתיו ולומר עניינות אלו שנמר בלבו: ושרץ בידו שאין המבילה מועלת לו עד שישליך השרץ. וכן הוא אומר ומודה ועוזב ירוחם. וצריך לפרש [ב] את החטא שנאמר אנו חטא העם הזה חטאה גדולה ויעשו להם אלהי זה:

אמר ר"ע אפילו נשוי פגע כמי החטא אלמא זה שאמר משה ויעשו להם אלהי זה

אמר ר"ע אפילו נשוי פגע כמי החטא אלמא זה שאמר משה ויעשו להם אלהי זה

אמר ר"ע אפילו נשוי פגע כמי החטא אלמא זה שאמר משה ויעשו להם אלהי זה

אמר ר"ע אפילו נשוי פגע כמי החטא אלמא זה שאמר משה ויעשו להם אלהי זה

אמר ר"ע אפילו נשוי פגע כמי החטא אלמא זה שאמר משה ויעשו להם אלהי זה

אמר ר"ע אפילו נשוי פגע כמי החטא אלמא זה שאמר משה ויעשו להם אלהי זה

אמר ר"ע אפילו נשוי פגע כמי החטא אלמא זה שאמר משה ויעשו להם אלהי זה

אמר ר"ע אפילו נשוי פגע כמי החטא אלמא זה שאמר משה ויעשו להם אלהי זה

אמר ר"ע אפילו נשוי פגע כמי החטא אלמא זה שאמר משה ויעשו להם אלהי זה

אמר ר"ע אפילו נשוי פגע כמי החטא אלמא זה שאמר משה ויעשו להם אלהי זה

אמר ר"ע אפילו נשוי פגע כמי החטא אלמא זה שאמר משה ויעשו להם אלהי זה

אמר ר"ע אפילו נשוי פגע כמי החטא אלמא זה שאמר משה ויעשו להם אלהי זה

אמר ר"ע אפילו נשוי פגע כמי החטא אלמא זה שאמר משה ויעשו להם אלהי זה

הנהגות מיימוניות

[ה] וכו' בס"ה לשון העומר עד ומת בתשובה שתשובתו תשובה שנאמר עד אשר וכו' ע"ב: [ג] פרק בתרא דיומא דאמרינן כר' יהודה בן בבא לגבי ר"ע דאמר אשרי נשוי פגע ע"ש וכו' פ"ה וכן פסק ר' שמחה:

אמר ר"ע אפילו נשוי פגע כמי החטא אלמא זה שאמר משה ויעשו להם אלהי זה

וזב כר' ינאי דא"ר ינאי אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע כסף חכב שהרנית לישראל עד שאמרו די גרם להם שיטעו להם אלהי זה. ואל"מ דהלכה כר"ע מחזירו לא פסק רבינו כוונתה משום דלמחר הוה רב יהודה רמי כתיב אשרי נשוי פגע כמי חטאה וכתיב מכהם פשעו לא ילית ל"ק כאן בחטא מפורסם. והא כר' יהודה בן בבא חזלא דלילו לר"ע אפילו מפורסם נמי לא דהא חטא העגל מפורסם הוה ואלמא הכי אמר עליה אשרי נשוי פגע ודרתי ליעשו להם לדרשא אחריתי אלמא ודאי כר' יהודה בן בבא אחיא ויבין דסבר רב כוונתה הכי נקטיק ואל"מ דרב זוטא f בר סוביה אמר רב נחמן משני האי רמיא דרמי רב כאן בעבירות שבין אדם למקום כאן בעבירות שבין אדם לחבית והאי שמיא מני אמי כר"ע ופסקה רבינו להיא שמיא סובר דמיא הלכה כר' יהודה בן בבא כדמשמע מדבר יהודה אמר רב. ומיהו אין נראה בן מדברי הרי"ף והרא"ש ז"ל ויש ראייה לדברי רבינו מדאיפולגו החס על עבירות שהמודה עליהם ציוה"כ שצבר להם ויכול להחזותם עליהם ציוה"כ אחר אם לא וצ"ע במפרש חסאיו מיירי אלמא לדברי הכל כל שלא החודש עדיין עליהם צריך לפרסם:

א אי זו היא תשובה גמורה. זה שבא לידו דבר שעבר בו ואפשר בידו לעשותו ופירש ולא עשה מפני התשובה. לא מיראה ולא מכשולין כח. כיצד הרי שבא על אשה בעבירה ולאחר זמן נתייחד עמה והוא עומד באהבתו בה ובכח גופו ובמדינה שעבר בה ופירש ולא עבר זהו בעל תשובה גמורה. הוא ששלמה אמר וזכור את בוראך בימי בחורותיך. ואם לא שב אלא בימי זקנותו ובעת שאי אפשר לו לעשות מה שהיה עושה אף על פי שאינה תשובה מעולה מועלת היא לו ובעל תשובה הוא. אפילו עבר כל ימיו ועשה תשובה ביום [ה] מיתתו ומת בתשובתו כל עונותיו נמחלין שנאמר עד אשר לא תחשך השמש והאור והירח והכוכבים ושוב העבים אחר הגשם שהוא יום המיתה. מכלל שאם זכר בוראו ושב קודם שימות נסלח לו:

ב ומה היא התשובה הוא שיעזוב החוטא חטאו ויסירו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשהו עוד שנאמר יעזוב רשע דרכו וגו'. וכן יתנחם על שעבר שנאמר כי אחרי שובי נחמתי. ויעיד עליו יודע העלמותו שלא ישוב וצריך להתודות בשפתיו ולומר עניינות אלו שנמר בלבו: ושרץ בידו שאין המבילה מועלת לו עד שישליך השרץ. וכן הוא אומר ומודה ועוזב ירוחם. וצריך לפרש [ב] את החטא שנאמר אנו חטא העם הזה חטאה גדולה ויעשו להם אלהי זה:

אמר ר"ע אפילו נשוי פגע כמי החטא אלמא זה שאמר משה ויעשו להם אלהי זה

אמר ר"ע אפילו נשוי פגע כמי החטא אלמא זה שאמר משה ויעשו להם אלהי זה

אמר ר"ע אפילו נשוי פגע כמי החטא אלמא זה שאמר משה ויעשו להם אלהי זה

אמר ר"ע אפילו נשוי פגע כמי החטא אלמא זה שאמר משה ויעשו להם אלהי זה

אמר ר"ע אפילו נשוי פגע כמי החטא אלמא זה שאמר משה ויעשו להם אלהי זה

אמר ר"ע אפילו נשוי פגע כמי החטא אלמא זה שאמר משה ויעשו להם אלהי זה

אמר ר"ע אפילו נשוי פגע כמי החטא אלמא זה שאמר משה ויעשו להם אלהי זה

אמר ר"ע אפילו נשוי פגע כמי החטא אלמא זה שאמר משה ויעשו להם אלהי זה

אמר ר"ע אפילו נשוי פגע כמי החטא אלמא זה שאמר משה ויעשו להם אלהי זה

אמר ר"ע אפילו נשוי פגע כמי החטא אלמא זה שאמר משה ויעשו להם אלהי זה

אמר ר"ע אפילו נשוי פגע כמי החטא אלמא זה שאמר משה ויעשו להם אלהי זה

אמר ר"ע אפילו נשוי פגע כמי החטא אלמא זה שאמר משה ויעשו להם אלהי זה

אמר ר"ע אפילו נשוי פגע כמי החטא אלמא זה שאמר משה ויעשו להם אלהי זה

הנהגות מיימוניות

[ה] וכו' בס"ה לשון העומר עד ומת בתשובה שתשובתו תשובה שנאמר עד אשר וכו' ע"ב: [ג] פרק בתרא דיומא דאמרינן כר' יהודה בן בבא לגבי ר"ע דאמר אשרי נשוי פגע ע"ש וכו' פ"ה וכן פסק ר' שמחה:

אמר ר"ע אפילו נשוי פגע כמי החטא אלמא זה שאמר משה ויעשו להם אלהי זה

מגדל עז

פ"ב אי זו היא עד בעל תשובה הוא. ס' בתרא דיומא שם וצ"ק דע"ז (דף ט"ו) : אפילו עבר עד שנמר בלבו. ס' בתרא דיומא ומ' ב"ב פרק הבואל (דף ק"א) ובמה מקומות בתלמוד וכוונתו וכוונתו: כל המחודש בדברים עד ירוחם. ס' דור העניות (דף י"ז) : וצריך לפרש

עד אלהי זה. ס' בתרא דיומא (דף פ"ו) : מדרכי התשובה עד ושלל חס. ס' דר"ה (דף י"ח) :

מדע. הלכות תשובה פרק ב ג

יא החוטא להכירו וכו'. פרק בתרא דיומא [פ"ג] מימרא דר"י בר חיננא: ומה שאמר ואם היה חייב לו ממון. כ"ק ק"ג במשנה:
פ"ג ב אדם שעונותיו מרובים וכו': כתב הראש"ד ח"ל לא כמו שהוא כוכב וכו' ועיקר דבר זה ביבמות [ל'] וי"ל שפסוק רבנו ורואינו מדמירין בסוף פ"ק דקדושין [מ']: וכחנו רבינו בסמוך לעולם יראה אדם עלמא כאלו חזיו זכאי וחזיו חייב וכן יראה לכל המדינה ולכל העולם עשה מצוה אחת אשכרי שהכריע לו ולכל העולם ולכל המדינה לכך זכות עבר עבירה אחת או לו שהכריע עלמא וכל המדינה וכל העולם לכך חובה ולמאי אמר אש הכריע עלמא ומדינתו וכל העולם לכך חובה ח"ל לומר שזיון שהוכרע לכך חובה מיד הם אורכים ומתו שהכריע רבנו רחמי מסודם ועמורה. ומה שהקשה הראש"ד כי יש רשעים חיים הרבה ככר

אע"פ שהחזיר לו וכו'. משנה כ"ק סוף החונל (דף ל"ב): אפילו לא הקיט את חבירו ח"ל בדברים וכו' עד מימחו והולך לו מימחו דר' יצחק פ' בתרא דיומא (דף פ"ו):
ואם היה רבו וכו'. כ"כ הרי"ף והרא"ש, ונראה שעתם מדגריסין צמ' (סס) דבר הלך י"ג פעמים לבקש מחילה מרבי חיננא והיכי עבד הכי והאמר ר"י בר חיננא כל המבקש ממנו מחזירו לו יבקש ממנו יותר מנ' פעמים רב שאני. ומסרשים דה"ק דר' חיננא הוה רבו וכשהוה רבו שאני משאר בני אדם שזריך לבקש ממנו ח"ל כמה פעמים. ורש"י לא פירש כן:
י אסור לאדם להיות אכזרי וכו'. שם נבאיה עבדא דר' חיננא היכי עבד הכי והאמר רבא כל המעביר על מידותיו מעבירין לו על כל פסעיו. וכפוף החונל [ל"ב]. מן מנין שלא יהיה המוחל אכזרי שנאמר ויחטלו חברה אל האלהים:
החוטא

אינו נמחל לו לעולם עד שיתן לחבירו מה שהוא חייב לו וירצהו. אע"פ שהחזיר לו ממון שהוא חייב לו צריך לרצותו ולשאול ממנו שימחול לו. אפילו לא הקניט את חבירו אלא בדברים צריך לפייסו ולפגע בו עד שימחול לו. לא רצה חבירו למחול לו מביא לו שורה של שלשה בני אדם מריעיו ופוגעין בו ומבקשין ממנו. לא נתרצה להן מביא לו שניה ושלישית לא רצה מניחו והולך לו וזה שלא מחל הוא החוטא. [ח] ואם היה רבו הולך ובה אפילו אלה פעמים עד שימחול לו:

י אסור לאדם להיות אכזרי ולא יתפייס אלא יהא נוח לרצות וקשה לכעוס ובשעה שמבקש ממנו החוטא למחול מבלב שלם ובנפש חפצה. ואפילו הצר לו וחטא לו הרבה לא יקום ולא יטור וזהו דרכם של [פ] זרע ישראל ולבם הנכון אבל העובדי כוכבים ערלי לב אינן כן אלא ועברתן שמרה נצח. וכן הוא אומר על הגבעונים לפי שלא מחלו ולא נתפייסו והגבעונים לא מבני ישראל המה: **יא** החוטא לחבירו ומת חבירו קודם שיבקש מחילה מביא עשרה בני אדם ומעמידן על קברו ויאמר בפניהם חטאתי לה' אלהי ישראל ולפלוני זה שכך וכך עשיתי לו. ואם היה חייב לו ממון יחזירו ליורשים. לא היה יודע לו יורשין יניחנו בבית דין ויתרדה:

פרק שלישי

א כל אחד ואחד מבני האדם יש לו זכויות ועונות. מי שזכויותיו יתירות על עונותיו צדיק. ומי שעונותיו יתירות על זכויותיו רשע. מחצה למחצה בינוני. וכן המדינה אם היו זכויות כל יושביה מרובות על עונותיהן הרי זו צדקת. ואם היו עונותיהם מרובין הרי זו רשעה. וכן כל העולם כולו:

ב אדם שעונותיו מרובין על זכויותיו מיד הוא מת ברשעו שנאמר על רוב עונך. וכן מדינה שעונותיה מרובין מיד היא אובדת שנאמר זעקת סדום ועמורה כי רבה וגו'. וכן כל

מחזירו אל יבקש ממנו יותר משלש פעמים ואם מת מביא עשרה בני אדם ומעמידן על קברו וכו' ומבאיר כל זה בדברי רבנו: ואם היה רבו הולך ובה וכו'. שם (דף פ"ו) רב הוה פסיק סדרא קמיה רבני עייל וכו' אחא ר' חיננא וכו' אפקד רבי חיננא ח"ל רב לגביה הליכא מעלי יומא דפיסורי ולא אחפייס והיכי עבד הכי והאמר ר' יובי בר חיננא כל המבקש ממנו מחזירו וכו' ומשני רב שאני. מפרש רש"י ז"ל רב שאני מחמיר היה על עלמא. ורבנו גורם רבו שאני כלומר דר' חיננא רבו היה. והקשו עוד ור' חיננא היכי עבד הכי והאמר רבא כל המעביר על מדותיו וכו' ח"ל ר' חיננא הלמא חזא וכו' כלומר ראה בחלומו שרב יעמוד רשע ישיבה שמה ימות הוא כדי שרב יהיה רשע משום דחין מלכות נוגעת בחיבתה כמלא רימא ולכן לא היה מוחל לו דחמרא אדחיה מהבא יוכרה לבדל וסא יהיה רשע. וח"ל לדעת רבנו שאומר דכברו אפילו אף פעמים היכי אמר אדחיה מהבא הא היה חייב רב שלם לכתב מסע עד שפיסו. וי"ל דחמל מקום כיון שיראה רב שנשום לך ואופן אחר כמה פעמים חינו רוצה למחול לו ישא רגליו ויך לבדל:

העולם

לחם משנה

כלו. ואם האמר מאי חגי לן שיקול המדינת שיהיה אחת נדקת ואחת רשעת כיון שאחר כך דנין את כל העולם כלו ובתור כל העולם חלוק. וי"ל דלמא לן כשהיה כל העולם חזיו זכאי וחזיו חייב או רואין כל מדינה ומדינה כפי מה שהיא אם היא רשעת היא נחרבת ואם היא נדקת היא נולגת והרשעים נלכדים. ח"ל י"ל דלמא העולם שרבו עונותיו מזכותיו או זכותיו מעונותיו בכל גוונא המדינה שעונותיה מרובין נחרבין ושזכותיה מרובין היא נולגת. וח"ל ח"ל מאי חגי לן שיקול לן העולם כלו. וי"ל דלמא לן למדינה שחזיה זכאי ומחיה חייב דלא אמרינן רב חסד מסה כלפי חסד כיון שכל העולם מרובין עונותיו מזכותיו היא נחרבת ואם זכותיו של עולם מרובים מעונותיו היא נולגת: **ב אדם** שעונותיו מרובין וכו' מיד הוא מת וכו'. קשה ליה דהא כמה דליקס רבנא שמחיס וכמה רשעים שחיס. ועוד קשה דלמרינן כדרימא בסוף פ"ק דקדושין (דף ל"ט): כל שזכויותיו מרובין מעונותיו מריעין לו ודומה כמו שפרק את כל החורה כלה וכל שעונותיו מרובין מזכותיו מטיבין לו ודומה כמו שקיים את כל החורה כלה והעלו בנארו כוניא דשכר מצוה כהלי עלמא ליכא והרבה חירוים נאמרו בקושא זו. ונראה דזונות רבניו כמה שאמר כן מה ברשעו רוצה לומר מיחה עובד"כ. ורבנו איירי כן בשיקול העשוי בשעת מיחמו כמו שביאר לקמן ואמר כשם שזקולין זכויות האדם בשעת מיחמו מהבא דע דהשאה בשיקול העשוי בשעת מיחה איירי. וכו"ל מ"מ הרי כהב לקמן בר"ה מי שנמלא לדיק נחחס לחיים ומי שנמלא רשע נחחס למיתה. יש לומר לדיק דקאמר רוצה לומר לדיק בנארו דין ורשע דקאמר רשע בנארו דין כמו שתיקן הרמב"ן ז"ל ולכן לא כהב רבנו ז"ל לקמן מי שנמלא זכותיו מרובין מעונותיו נחחס לחיים ח"ל כהב לדיק שאע"פ שהיה רשע גמור ורוצה הקב"ה לפרוע לו שום שכר מצוה נוח לו חיים ומקרי לדיק כזה הדין: ובהשגות השיג הראש"ד ז"ל קושא זו על רבנו מפני שסובר שהדין דקר מה ברשעו דקאמר הוא מיחה משם והוא הירך דמיתה רוצה לומר שלא ימלאו ימיהם שיהיה שם הדין כדלמרינן בסוף פרק ההולך (דף מ"ט): את מספר ימך חלאל ח"ל שני דורות, ופירש"י ח"ל שיהיה שפוטקיס לאדם בשעת מיתו ע"כ. ואפילו מתחל למיתה רוצה לומר לרשעו ששם גמור עליו בשעת מיתה שיהיה חמשים שנה לא יהיה ח"ל חרבעים: וכן מדינה שעונותיה וכו'. שנאמר זעקת סדום ועמורה

א טור פס. ס' ע"ג ע"ג ע"ג:

הנהגות ביימוניות
אומר ישא ר' זכוב אחד אומר אשר לא ישא פנים בו, ע"ש [הוכיחו זה מקרא רישור על אנשים ויאמר השאני וישר העויתי ולא שוה לי. ופירש"י ישור לשון שורה ואין שורה פחות משלש בני אדם ושלש פעמים דכתיב השאני וישר העויתי ולא שוה לי דהן שלש לשונות של בקשת מחילה, ע"כ]: [ח] כדאיתא התם דרב אחא לגבי ר' חיננא תליסר מעלי יומא דכפורי לפייסו, ע"ש: [ט] בירושלמי: דפירק החונל גרסינן הא דאמר אומר שצריך למחול כשלא הוציא לו שם רע אבל הוציא לו שם רע אין לו מחילה עולמית ע"כ:

פ"ג א כל אחד ואחד מבני האדם לפי מה שרבינו סבור הוא שבהנהגות מדוים היחידים שצריך כל אדם שנמלא שזכותיו מרובין מעונותיו לדיק ומי שעונותיו מרובין מזכותיו רשע. והא"כ דנין המדינה כולה אם ראו שעונותיה מרובין מזכותיה או ודאי נחרבת והאדריקיס ודאי יולאים ממנה ונולגים כמו שעשו לבדום דהאף הספה לדיק עם רשע. ואם נמלא זכויות מרובין מעונותיה היא נדקת ואין מחזירין אותה ח"ל שהקב"ה נכרע שהרשעים מכל אחד ואחד לבדה. ואחר שדנו כל מדינה ומדינה לבדה חזרין ושוקלין עונות וזכויות כל המדינות שהוא כל העולם כולו אם נמלא עונותיהן מרובים מזכותיהן או נחרב כל העולם כולו ואפילו המדינה שזכותיה מרובין מעונותיה ואינם יולגין מהם ח"ל האדריקיס בלבד כמו שהיה בימי דור המבול שגזל נח ואם נמלאו זכויותיהן מרובים מעונותיהם או נולו כל העולם כולו ואפ"י המדינה שעונותיהם מרובים מזכותיהם הם נולגים והקב"ה פורע מן הרשעים בלבד. וזה למד רבנו ז"ל ממה שאמר בקדושין (דף מ"ג) לריך שיראה אדם עלמא כאלו חזיו חייב והזיו זכאי וכו' ואם כל העולם וכו' עבר עבירה אחת כו' משמע שזקולין את כל העולם

וזהו דרכם עד כמה. פ"ק דר"ה (דף ע"ג) וכמה מקומות בתלמוד וכמה מדרשות: החוטא לחזירו עד ק"ג וכו'. פ' בתרא דיומא (דף פ"ו) ובמחילה: ואם היה חייב עד סוף הפ'. כ"ק פ' סגול ע"ש (דף ק"ג) במשנה מקומות:
פ"ג ב כל אחד ואחד עד כל העולם כולו. פ"ק דר"ה (דף י"ו): אדם שעונותיו מרובין ז"ל זכויותיו מיד הוא מת שנאמר על רוב עונך. פ' ארבעה רשעי שנים (סס): כתב הראש"ד ז"ל לא כמו שהוא סבור עד ועיקר דבר זה ביבמות ע"כ. ואני אומר שפירוש זה יפה וסוף פ' החונל (מ"ט) גבי מספר ימך חלאל דלוקמנא כהנאי דמיתא את כהב ימך חלאל ח"ל שני דורות וזה משלימין לו לא זכה ופוחין לו דברי ר"ע והא"כ זכה מוסרין לו לא זכה ופוחין לו והסוגיא אשר שם מגלה הסוד ואלו נגלים לפרש פירוש עם שאר חכמים ככל מקום משלן כנלי לנשון עכרי ולא רשע לפרש כמנהגו במשנה תורה כמו שכתבתי וכל אש ימלא בספר המקובל בו מוטב ומקובל כרבה ח"ל אין חשיבה בה על ר"ע ז"ל כי הוא הסתיק לנשון התלמוד

בגדל עז
וזהו דרכם עד כמה. פ"ק דר"ה (דף ע"ג) וכמה מקומות בתלמוד וכמה מדרשות: החוטא לחזירו עד ק"ג וכו'. פ' בתרא דיומא (דף פ"ו) ובמחילה: ואם היה חייב עד סוף הפ'. כ"ק פ' סגול ע"ש (דף ק"ג) במשנה מקומות:
פ"ג ב כל אחד ואחד עד כל העולם כולו. פ"ק דר"ה (דף י"ו): אדם שעונותיו מרובין ז"ל זכויותיו מיד הוא מת שנאמר על רוב עונך. פ' ארבעה רשעי שנים (סס): כתב הראש"ד ז"ל לא כמו שהוא סבור עד ועיקר דבר זה ביבמות ע"כ. ואני אומר שפירוש זה יפה וסוף פ' החונל (מ"ט) גבי מספר ימך חלאל דלוקמנא כהנאי דמיתא את כהב ימך חלאל ח"ל שני דורות וזה משלימין לו לא זכה ופוחין לו דברי ר"ע והא"כ זכה מוסרין לו לא זכה ופוחין לו והסוגיא אשר שם מגלה הסוד ואלו נגלים לפרש פירוש עם שאר חכמים ככל מקום משלן כנלי לנשון עכרי ולא רשע לפרש כמנהגו במשנה תורה כמו שכתבתי וכל אש ימלא בספר המקובל בו מוטב ומקובל כרבה ח"ל אין חשיבה בה על ר"ע ז"ל כי הוא הסתיק לנשון התלמוד

אם
6

גמור כל ימיו ועשה תשובה בלחורוהו אין מחזירין לו : כל הרשעים וכו'. ס' לפני אידיון (דף ז'). וכל שחזרו בהם אין מקבלין אותם פולחים דברי ר"ם ר"י אומר חזרו בהם במחשבותיהן אין מקבלין אותם כפרסיה מקבלין אותם. א"ד עשו דבריהם במחשבותיהן מקבלין אותם כפרסיה אין מקבלין אותם ר"ם ור' יהושע בן קריה אומרין בין כך ובין כך מקבלין שנאמר שובו בני ישראל אחר ר' יוחנן א"ש כפר עכו ס"ר יוחנן הלכה כאלוהי הגוי. ומלרש רבינו דהאי וכלן קאי אכל רשעים ורשעים וכיוצא בהם. ודלה דקאי לבל כק ככתב בפי' זה גם להשיקורוסין ולפי"ש שכתב בפרק כ' דפי"ס שהשיקורוסין אין מקבלין אותם בתשובה לשלם כפר מהם הם והשיקורוסין הם החיים אחר המחשבות לבל ככתוב דברים שאמרת עד שנמללו עונתים על גוטי מורה לכעסם בשלם נפש ביד רמה ולומדים שאין כזה עון שמעט דכתיב השיקורוסים דוקא הוא דהאמר שאין מקבלין אותם : ארבעה

פ"ד א ארבעה ועשרים דברים מעכבין את התשובה וכו'. כרייתא כהנה הרי"ף בפי' כהנה דיומא. וכתיב הרי"ף לא ידעתי היכן היא שמיים. ומלמדי כבוד יענו והחטאו ולא מלמדי כברייתא דמלמדי אלאו שהוא הנקרא הוסיף את שמי תבוי רבי חייה ורבי ארבעה חולמו אבל מלמדי כברייתא דלמחן :

ג והאוכל שור עניים וכו' : כתב הראב"ד זומה שהוא עונה כרי"ש וכו' ואמר עלי אני נוסף, כ"ל. ואי אומר שאין הכפר לגורמא זו יורה מו. ועוד שאפשר שגם רבינו גורם שוד דלתי"ה והיינו נכסי יתומים ליתגול דקרא נקט משוד עניים ונקט פסם רבינו למה ייחודו עניים יורה משאר בני אדם משני שלא חללים הם ויובל לאכול מהם שכן מה שאין כן בשאר בני אדם ועוד פסם שני משני שאין ידועים ומפורסמים :
המקבל שוחד וכו' שהדבר יס לו רגלים.
כלומר שלא ישיב אל לבו לאמר שלא כדן

הרי זה מבני העולם הבא שאין לך דבר שעומד בפני התשובה. אפילו כפר בעיקר כל ימיו ובאחרונה שב יש לו חלק לעולם הבא שנאמר שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו. כל הרשעים והמומרים וכיוצא בהן שחזרו בתשובה [ג] בין בגלוי בין במחשבותיהן מקבלין אותן שנאמר שובו בני ישראל אחר ר' יוחנן א"ש כפר עכו ס"ר יוחנן הלכה כאלוהי הגוי. ומלרש רבינו דהאי וכלן קאי אכל רשעים ורשעים וכיוצא בהם. ודלה דקאי לבל כק ככתב בפי' זה גם להשיקורוסין ולפי"ש שכתב בפרק כ' דפי"ס שהשיקורוסין אין מקבלין אותם בתשובה לשלם כפר מהם הם והשיקורוסין הם החיים אחר המחשבות לבל ככתוב דברים שאמרת עד שנמללו עונתים על גוטי מורה לכעסם בשלם נפש ביד רמה ולומדים שאין כזה עון שמעט דכתיב השיקורוסים דוקא הוא דהאמר שאין מקבלין אותם : ארבעה

פרק רביעי

א ארבעה ועשרים דברים מעכבין את התשובה. ארבעה מהן עון גדול והעושה אחד מהן אין הקב"ה מספיק בידו לעשות תשובה לפי גודל חטאו : ואלו הן. א) המחשיא את הרבים ובכלל עון זה המעכב את הרבים מלעשות מצוה. ב) והמטה את חבירו מדרך טובה לרעה כגון מסית ומדיח. ג) הרואה בנו יוצא לתרבות רעה ואינו ממחה בידו. הואיל ובנו ברשותו אילו מיחה בו היה פורש ונמצא כמחשיאו. ובכלל עון זה כל שאפשר בידו למחות באחרים בין יחיד בין רבים ולא מיחה אלא יניחם בבשלוונם. ד) והאומר אחטא ואשוב ובכלל זה האומר אחטא ויום הכפורים מכפר : **ב** ומהן חמשה דברים הגועלים דרכי התשובה בפני עושהו. ואלו הן. א) הפורש מן הצבור, לפי שבזמן שיעשה תשובה לא יהיה עמהו ואינו זוכה עמהו בזכות שעושהו. ב) והחולק על דברי חכמים, לפי שמחלוקתו גורמת לו לפרוש מהן ואינו יודע דרכי התשובה. ג) והמלעיג על המצות, שכיון שנתבוזו בעיניו אינו רודף אחריהן ולא עושן ואם לא יעשה במה יזכה. ד) והמבזה רבותיו, שדבר זה גורם לו לדחפו ולטרדו כנחזי ובזמן שנמרד לא ימצא מלמד ומורה לו דרך האמת. ה) והשונא את התוכחות שהרי לא הניח לו דרך התשובה. שהתוכחה גורמת לתשובה שבזמן שמודיעין לו לאדם חטאיו ומכלימין אותו חוזר בתשובה כמו שכתוב בתורה זכור ואל תשכח, ממרים הייתם. ולא נתן ה' לכם לב. עם נבל ולא חכם. וכן ישעיהו הוכיח את ישראל ואמר הוי גוי חוטא. ידע שור קונחו. מדעתו כי קשה אתה. וכן צוהו האל להוכיח לחטאים שנאמר קרא בגרון אל תחשוך. וכן כל הנביאים הוכיחו לישראל עד שחזרו בתשובה. לפיכך צריך להעמיד בכל קהל וקהל מישראל חכם גדול וזקן וירא שמים מנעוריו ואהוב להם שיהא מוכיח לרבים ומחזירן בתשובה, וזה ששונא את התוכחות אינו בא למוכיח ולא שומע דבריו לפיכך יעמד בחטאתיו שהם בעיניו טובים : **ג** ומהם חמשה דברים העושה אותן אי אפשר לו שישוב בתשובה גמורה לפי שהם עונות שבין אדם לחבירו ואינו יודע חבירו שחטא לו כדי שיחזיר לו או ישאל ממנו למחול לו. ואלו הן. א) המקלל את הרבים ולא קלל אדם ידוע כדי שישאל ממנו כפרה. ב) והחולק עם גנב, שלפי שאינו יודע גניבה זו של מי היא אלא הגנב גונב לרבים ומביא לו והוא לוקח. ועוד שהוא מחזיק יד הגנב ומחשיאו. ג) והמוציא אבדה ואינו מכריז עליה עד שיחזירה לבעליה, לאחר זמן כשיעשה תשובה אינו יודע למי יחזיר. ד) *והאוכל שור עניים ויתומים ואלמנות. אלו בני אדם אמללין הם ואינן ידועים ומפורסמים וגולים מעיר לעיר ואין להם מכיר כדי שידע שור זה של מי הוא ויחזירנו לו. ה) והמקבל שוחד להפנות דין אינו יודע עד היכן הגיע המייה זו וכמה היא כחה כדי שיחזיר, שהדבר יש לו רגלים ועוד שהוא מחזיק יד זה ומחשיאו : **ד** ומהן חמשה דברים העושה אותן אין חזקתו לשוב מהן. לפי שהם דברים קלים בעיני רוב האדם ונמצא חוטא והוא ידמה שאין זה חטא. ואלו הן

לחם משנה

כל הרשעים וכו'. כפי"ק דעטרה כוכבים (דף ז'). ח"ד וכלן שחזרו בהם וכו' (פיין נכ"ט). ופירש"י ז"ל דחולן אנולמס ועמי ארץ קאי והחוס' דמו פירושו ופירשו פי' אחר ורבינו גורם כגורם הר"ף ז"ל שגורם כל הכושפים שחזרו בנן כו' ומתבאר דברי רבינו לפי גרסא זו :

פ"ד א ארבע ועשרים דברים מעכבין את התשובה וכו'. כרייתא כהנה הרי"ף בפי' כהנה דיומא. וכתיב הרי"ף לא ידעתי היכן היא שמיים. ומלמדי כבוד יענו והחטאו ולא מלמדי כברייתא דמלמדי אלאו שהוא הנקרא הוסיף את שמי תבוי רבי חייה ורבי ארבעה חולמו אבל מלמדי כברייתא דלמחן :

הרי זה מבני העולם הבא שאין לך דבר שעומד בפני התשובה. אפילו כפר בעיקר כל ימיו ובאחרונה שב יש לו חלק לעולם הבא שנאמר שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו. כל הרשעים והמומרים וכיוצא בהן שחזרו בתשובה [ג] בין בגלוי בין במחשבותיהן מקבלין אותן שנאמר שובו בני ישראל אחר ר' יוחנן א"ש כפר עכו ס"ר יוחנן הלכה כאלוהי הגוי. ומלרש רבינו דהאי וכלן קאי אכל רשעים ורשעים וכיוצא בהם. ודלה דקאי לבל כק ככתב בפי' זה גם להשיקורוסין ולפי"ש שכתב בפרק כ' דפי"ס שהשיקורוסין אין מקבלין אותם בתשובה לשלם כפר מהם הם והשיקורוסין הם החיים אחר המחשבות לבל ככתוב דברים שאמרת עד שנמללו עונתים על גוטי מורה לכעסם בשלם נפש ביד רמה ולומדים שאין כזה עון שמעט דכתיב השיקורוסים דוקא הוא דהאמר שאין מקבלין אותם : ארבעה

ב המבזה רבותיו. שם כברייתא מן אבותיו, וכבר רבינו דהני חרמי חד יניחו דל"כ פש ליה חדא והווי לכו כ"ס ואיך קאמרה הכרייתא כ"ד :
ג האוכל שור עניים וכו' : כתב הראב"ד זומה שהוא עונה כרי"ש וכו' ואמר עלי אני נוסף, כ"ל. ואי אומר שאין הכפר לגורמא זו יורה מו. ועוד שאפשר שגם רבינו גורם שוד דלתי"ה והיינו נכסי יתומים ליתגול דקרא נקט משוד עניים ונקט פסם רבינו למה ייחודו עניים יורה משאר בני אדם משני שלא חללים הם ויובל לאכול מהם שכן מה שאין כן בשאר בני אדם ועוד פסם שני משני שאין ידועים ומפורסמים :
המקבל שוחד וכו' שהדבר יס לו רגלים.
כלומר שלא ישיב אל לבו לאמר שלא כדן

הגהות מיימוניות
זה הסבזה חבירו בפני ת"ח וכו' כפרך : [ז] פרק קמא דערכ"ם כר' שמעון רבי יחושע בן קריה דאמר ר' יוחנן איש כפר עכו הלכה כאוחזי חונו :

וע' חלק ובהכרח מקומות בתלמוד נתגלו : בר"א שכל אחד וכו' עד וקרוכו. תשובה גאון היא זו והמחקה ר"י אלפס ז"ל בהלכות פ"ק דר"ה ותשובה נטויה ועל פי התלמוד בגלוי וירושלמי שאין לך דבר שעומד בפני התשובה כגון ככר. והלוי יש לו צוה פרק חלק (דף ק"ג) אחר רבי יוחנן כל האומר שוחד עניים וכו' : כרייתא כהנה הרי"ף בפי' כהנה דיומא. וכתיב הרי"ף לא ידעתי היכן היא שמיים. ומלמדי כבוד יענו והחטאו ולא מלמדי כברייתא דמלמדי אלאו שהוא הנקרא הוסיף את שמי תבוי רבי חייה ורבי ארבעה חולמו אבל מלמדי כברייתא דלמחן :

מדע . הלכות תשובה פרק ד ה

כדין דנמי שהדין חלו בשוקל העמק ויש לו רגלים לומר יפה דנמי וכיון שקבל השוחד לפולס לבו והעמו טמיה לנד זמנו ולא לנד חוכמו :

פ"ה ב על מ"ט רבינו אלף כל אדם ראוי להיות נדיק וכו' או חכם או סכל . כהנו הנאות חיותם דלמיקו כפרק כל סיד (מ"ט) דהלף הממונה על הכריון לילה שמו ועמל הכסף וכו' או נבדל או חלם או ספס

עמק או חכם . הכי כפירות משמע שנס דבר זה הוא בידי שמים . וחלוי יש הלוק בין סכל לספס וסכל הוא לעמך יראה שמים . ומורי הכ"ס ח"ק דהכל ה"ס ללחח כחכמה או כסבלות והכאן דס' כל היד ר"ל לעשות לו לב חכם או לב ספס עד כלן לשון הכ"ס . ומ"ט דסכל הוא לעמך יראה שמים אין לו ספס דלמן עמין סכל לעמך יראה שמים ועוד דלמן זה מקביל לחכם :

וכיון

אחרי לבבכם ואחרי עיניכם . (ד) המתכבד בקלון חבירו אומר בלבו שאינו חטא לפי שאין חבירו עומד שם ולא הגיע לו בושת ולא ביישו אלא ערך מעשיו הטובים וחכמתו למול מעשה חבירו או חכמתו כדי שיראה מכללו שהוא מכובד וחבירו בזוי . (ה) והחושד בשרים אומר בלבו שאינו חטא לפי שהוא אומר מה עשיתי לו וכי יש שם אלא חשד שמא עשה או לא עשה והוא אינו יודע שזה עון שמים אדם כשר בדעתו כבעל עבירה : (ו) ומהן חמשה דברים העושה אותם ימשך אחריהם תמיד וקשים הם לפרוש מהן . לפיכך צריך אדם להזהר מהן שמא ידבק בהן והן כולן דעות רעות עד מאד . ואלו הן . רכילות ולשון הרע ובעל חסמה ובעל מחשבה רעה והמתחבר לרשע מפני שהוא לומד ממעשיו והן נרשמים בלבו . הוא שאמר שלמה ורועה כסילים ירוע . וכבר בארנו בהלכות דעות דברים שצריך כל אדם לנהוג בהן תמיד קל חומר לבעל תשובה : ן כל אלו הדברים וכיוצא בהן אף על פי שמעכבין את התשובה אין מונעין אותה אלא אם עשה אדם תשובה מהן הרי זה בעל תשובה ויש לו חלק לעולם הבא :

פרק חמישי

א רשות לכל אדם נתונה אם רצה להטות עצמו לדרך טובה ולהיות צדיק הרשות בידו . ואם רצה להטות עצמו לדרך רעה ולהיות רשע הרשות בידו . הוא שכתוב בתורה הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע . כלומר הן מין זה של אדם היה יחיד בעולם ואין מין שני דומה לו בזה הענין שיהא הוא מעצמו בדעתו ובמחשבתו יודע הטוב והרע ועושה כל מה שהוא חפץ ואין מי שיעכב בידו מלעשות הטוב או הרע וכיון שכן הוא פן ישלח ידו : ב אל יעבור במחשבתך דבר זה שאומרים מפשי אומה"ע ורוב גולמי בני ישראל שהקב"ה נזר על האדם מתחלת ברייתו להיות צדיק או רשע . אין הדבר כן אלא כל אדם ראוי לו להיות צדיק כמשה רבינו או רשע כירבעם או חכם או [ג] סכל או רחמן או אכזרי או כילי או שוע וכן שאר כל הדעות . ואין לו מי שיכפהו ולא נזר עליו ולא מי שמושכו לאחד משני הדרכים אלא הוא מעצמו ומדעתו נוסה לאי זו דרך שירצה . הוא שירמיהו אמר מפי עליון לא תצא הרעות והטוב . כלומר אין הבורא נזר על האדם להיות טוב ולא להיות רע . וכיון שכן הוא נמצא זה החוטא הוא הפסיד את עצמו . ולפיכך ראוי לו לבכות ולקונן על חטאיו ועל מה שעשה לנפשו וגמלה רעה . הוא שכתוב אחריו מה יתאונן אדם חי וכו' . וחזר ואמר הואיל ורשותנו בידינו ומדעתנו עשינו כל הרעות ראוי לנו לחזור בתשובה ולעזוב רשענו שהרשות עתה בידינו הוא שכתוב אחריו נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה וכו' : ג ודבר זה עיקר גדול הוא והוא עמוד התורה והמצוה שנאמר ראה נתתי לפניך היום את החיים . וכתוב ראה אנכי נוהן לפניכם היום . כלומר שהרשות בידכם וכל שיחפץ האדם לעשות ממעשה בני האדם עושה בין טובים בין רעים . ומפני זה הענין נאמר מי יתן והיה לבבם זה להם . כלומר שאין הבורא כופה בני האדם ולא נזר עליהן לעשות טובה או רעה אלא הכל מסור להם : ד אילו האל היה נזר על האדם להיות צדיק או רשע או אילו היה שם דבר שמישך את האדם בעיקר תולדתו לדרך מן הדרכים או למדע מן המדעות או לדעה מן הדעות או למעשה מן המעשים כמו שבזדים מלבם המפשים הוכרי שמים היאך היה מצוה לנו על ידי הנביאים עשה כך ואל תעשה כך המיבו דרכיכם ואל תלכו אחרי רשעכם והוא מתחלת ברייתו כבר נזר עליו או תולדתו תמשוך אותו לדבר שאי אפשר לזוז ממנו . ומה מקום היה לכל התורה כולה ובאי זה דין ואיזה משפט נפרע מן הרשע או משלם שכר לצדיק . השופט כל הארץ לא יעשה משפט . ואל תתמה ותאמר היאך יהיה האדם עושה כל מה שיחפץ ויהיו מעשיו מסורים לו וכי יעשה בעולם דבר שלא ברשות קונו ולא חפצו והכתוב אומר כל אשר חפץ ה' עשה בשמים ובארץ . דע שהכל כחפצו יעשה ואף על פי שמעשינו מסורין לנו . כיצד כשם שהיוצר חפץ להיות האש והרוח עולים למעלה והמים והארץ יורדים למטה והנגלל סובב בעיגול וכן שאר בריות העולם להיות כמנהגן שחפץ בו . ככה חפץ להיות האדם רשותו בידו וכל מעשיו מסורין לו ולא יהיה לו לא כופה ולא מושך אלא הוא מעצמו ובדעתו שנתן לו האל עושה כל שהאדם יכול לעשות . לפיכך דנין אותו לפי

לחם משנה

טור הוא שלל הכס שהדבר יש לו רגלים יש לו רגלים וכו' . כל"ל לנדר לשון זה , וכבר שמעתי טו פירוש אחר וחלוי ממחר :
ד המשתמש בעצמו של עני וכו' . מלי דקאמר טעם של עני ולא של עשיר נתן רבינו הפסד מפני שהוא טעם שליט מחליו מדמיו כלל :
פ"ה א רשות לכל אדם וכו' . כל זה הפסד הוא מנואר :
ב כל אדם ראוי לו להיות נדיק כמשה רבינו או רשע כירבעם או חכם או סכל . מה שהקטב מהכא דמסכת נדה (דף ס"ז) דלמחר טפה זו מה פהא עליה חכם או ספס וכו' כבר תיכף בעל הבכחה :
ד לדרך מן הדרכים . ר"ל לומר אם לדרך טוב או לדרך רע . או למדע מן המדעות ר"ל למנה

שמקבל שוחד והכס את הדין אם היה יודע נדלוי שראובן היה פסוד לחם למשען מנה והוא חייבו לחם לו בשביל שוחד שקבל משמעון ודלי שהיה יכול לחזור בחשוכה שיחזיר לראובן המנה שכן שפירש שלל כדן סכל מחלח שהשוחד ישר עיני חכמים הוא חוטב כשלווק שוחד משמעון וחייב לראובן שלל הכס אם הדין כלל אלף שלקח שוחד לתיב אל הכתם מפני שפסד בעיניו מחמת השוחד ועלמה לו שהדין עם שמעון . ח"ט שהדבר יש לו רגלים כלומר שיש לו עמי הרעות לזכות את שמעון וכיון שכן נדלה לו שפסד לחם ותיב יחזיר . חכו אומרו אינו יודע עד היכן הגיע הכס וז כלומר זלח הסייח לדין אינו יודע עד היכן היה הכס אם הדין ועד היכן כח הכסויים שהסס זה את הדין כלומר לכמה האדם הכס הדין ולכמה לא הכס דזה טעם בעיניו של מי שהכס

הנהגות מיימוניות

[א] תימה דבפירוש אמר פ' כל היד ששליך המכונה על ההריון לילה שבו נוסל את הביציה כו' עד נבזר או חלש או טפס או חכם כו' הרי בפירוש מביע שם דבר זה בידי שמים . וחלוי יש הלוק בין סכל למישיש . ומה שכתב חכם או כסיל שמא יש לומר לענין דראת שמים ובמגדל אינו"ג שהי"ט תירץ לי מורי רבינו הפירוש לאתרו בהכמה או בסבלות ומה שבפ' כל היד חייבו לעשות לו לב חכם או טפס . ע"כ :

מגדל עז

כל האדם נחלה לו עד זה לנס . פרק לפני אידיון (דף ס"ז) וכמה מקומות תלמוד ובמגלה (דף כ"ט) סק שוחד ויושב הכל כדי שמים מן מילח שמים וכל זה שכתב

hand. These “four species” are “taken” on each of the seven days of Sukkot (except on the Sabbath).

אָרוֹסִין See אִירוֹסִין.

אָרִיס *A sharecropper.* A person who works a field for its owner and in return receives a portion of its produce (see קָבָלָן; חוֹכֵר). The laws concerning an אָרִיס are discussed in detail in the ninth chapter of *Bava Metzia*.

אָרִיסֵי בְּתֵי אָבוֹת *Family sharecroppers.* Families of sharecroppers who, for generations, on the basis of a long-standing agreement, worked the fields belonging to a particular family.

אֶרֶץ הָעַמִּים Lit., *the land of the nations.* Any territory outside Eretz Israel. The Sages decreed that all land outside Eretz Israel is to be considered ritually impure. Contact with the land or its air space makes one ritually impure.

אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל *Eretz Israel, the Land of Israel.* Eretz Israel has particular sanctity, and there are commandments which apply only there. Almost all the commandments connected with land and with agriculture, such as the prohibitions of the Sabbatical Year (see שְׁבִיעִית) and of sowing mixed seeds (see כְּלָאֵי הַכֶּרֶם), as well as the setting aside of the priest's portion of the crop (יִתְרוּמָה) and tithes (יִמְעֻשׂוֹת), apply only there. The cities of Eretz Israel have special regulations and sanctity. The ordination of Sages was performed only in Eretz Israel. In Eretz Israel the second days of Pilgrim Festivals (יִשְׁלַשׁ רִגְלִים) are not celebrated, whereas they are in the Diaspora (see יוֹם טוֹב שְׁנֵי שָׁל גְלוּיוֹת). Over the generations, with the development of the Torah center of Babylonia, differences in law and custom also developed between Eretz Israel and the Diaspora. The borders of Eretz Israel are defined in various ways, each of which has its own Halakhic significance. See אֶרֶץ הָעַמִּים; סוּרְיָה; תְּחוּם עוֹלֵי בְּבֵל.

אֵשׁ *Fire.* One of the primary categories of damage (see אָבוֹת אֲשֶׁר נִזְקָה בָּהֶן). It is Halakhically defined as “a person's property that is carried by the wind and does damage at a distance from where it was originally placed.” For example, a fire, inadequately contained or guarded, which is spread by the wind; or a knife, blown by the wind off one's roof, which injures a passerby. See טְמוּן בְּאֵשׁ.

אֶשְׁבוּרָן Lit., *a collection of water.* Water used for immersion (in a יִמְקוּהָ, ritual bath, or natural reservoir) which is collected in one place and which does not flow, in contrast to flowing water such as a sea, river, stream, or spring (see מַעֲיָן; וּזְחָלִין). Immersion in rainwater or water from melted snow or ice for the purpose of ritual purification is valid only if the water is collected in one place.

אִשָּׁה *Woman.* Apart from those Halakhic differences deriving from the biological dissimilarities between men and women, different laws apply to women in various areas. In general, women are not required to perform most of the positive commandments related to a specific time (יִמְצוֹת עֲשֵׂה שְׁהִזְמִן). Notable exceptions are kiddush on Shabbat, the eating of

matzah on Pesah, the joyous celebration of Festivals, attendance at the Temple for the royal ingathering (see הַקְהָלָה), and prayer. Women are normally obligated to perform those positive commandments which are not dependent on a specific time, a notable exception being the obligation to study Torah. All the negative commandments apply to them, except for the prohibitions against shaving the sides of the head and disfiguring the beard, and the priests' prohibition against contact with a dead body. There is no difference between a woman and a man in civil law, nor is there any difference between them regarding punishment for transgressions, except in the case of a designated maidservant (יִשְׁפָּחָה הַרוּפָה) and the married daughter of a priest (see בַּת זֵכֶן). Women are not permitted to testify in court except in special circumstances, nor are they permitted to serve as judges or to be appointed to public office. There are also certain differences between men and women regarding vows (see הַפְּרָת הַנְּדָרִים) and Nazirite vows, and also regarding other regulations, mainly for reasons of modesty. See טוּמְטוּם; אֶנְדְרוּגִינוּס; טוּמְטוּם.

אָשָׁם *Guilt-offering.* One of the categories of sacrifices. There are six sub-categories of the אָשָׁם sacrifice: (1) יִאָשָׁם גְּזִילוֹת — a sacrifice brought by a person who denied a debt, swore a false oath that he was not liable, and later admitted that he was liable and that he had sworn falsely. (2) יִאָשָׁם מְעִילוֹת — a sacrifice brought as atonement for יִמְעִילָה, the misuse of sacred articles. (3) אָשָׁם שְׁפָחָה הַרוּפָה — a sacrifice brought as atonement for relations with a partially non-Jewish maidservant designated to be the wife of a Hebrew slave (see שְׁפָחָה הַרוּפָה). (4) אָשָׁם נְזִיר — a sacrifice brought as part of the purification process of a Nazirite who had become ritually impure (see נְזִירוּת). (5) אָשָׁם מְצוּרַע — a sacrifice brought as part of the purification process of a leper (see צַרְעַת). (6) יִאָשָׁם תְּלוּי — a sacrifice brought as atonement in a case where a person is unsure whether or not he committed a sin which requires the bringing of a sin-offering (יִחַטָּאת). An אָשָׁם is one of the יִקְדָּשֵׁי קֹדְשִׁים — sacrifices of the most sacred order — and may only be eaten by priests and only on the day it is offered and the following night. The laws of its slaughter (יִשְׁחִיטָה), the sprinkling of its blood on the altar (יִזְרִיקָה), and the offering of its fats (יִהְיֶה קֶטֶר חֲלָבִים) are like those governing the peace-offering (יִשְׁלָמִים). A ram (יֵאֵיל) is the only animal used for an אָשָׁם.

אָשָׁם גְּזִילוֹת *A guilt-offering for robbery.* This offering is required when a person has denied that he owes someone money, has taken a false oath to support his claim, and later admitted his guilt. To atone for his misdeed, he must return the money, pay the injured party an additional fifth of the sum (יִחֻמַּשׁ), and offer this sacrifice.

אָשָׁם מְעִילוֹת *A guilt-offering for misuse of sacred articles.* A person who unwittingly takes an article or an animal consecrated to the Temple or set aside as a sacrifice and uses it for secular purposes, must restore the value of the article to the Temple, pay an additional fifth of its value (יִחֻמַּשׁ), and bring this offering.

אָשָׁם תְּלוּי *A doubtful guilt-offering.* A sacrifice brought by a person who is uncertain as to whether he committed a sin that requires a sin-offering (יִחַטָּאת). In *Keritot* (17b-18a) the Sages

debated the precise definition of the doubt which requires the penalty of this sacrifice. In the Second Temple period, it was even offered by individuals who had no real doubt, but merely a slight suspicion that they had committed a sin. Hence it was also called אֲשֵׁם חֲסִידִים — “the guilt-offering of the pious.”

אֲשֵׁמוּרוֹת *Watches.* The divisions of the night. The Sages differed as to whether the night is divided into three watches or four. The times for such matters as the recitation of the *Shema* (יְקִרִיאַת שְׁמַע), and the beginning of the daily Temple service (see תְּרוּמַת הַדְּשָׁן), are determined according to the watches.

אֲשֵׁרָה *A tree worshipped as part of idolatrous rites.* The Torah commands that such trees be burned and entirely destroyed (Deuteronomy 12:13). In particular, there are two types of such trees which must be destroyed: (1) A tree which was itself worshipped (אֲשֵׁרָה דְּמִשְׁחָה). (2) A tree planted next to an idol to beautify it or to be used in some way in its service. It is forbidden to derive benefit from an אֲשֵׁרָה, which is Halakhically considered to be burnt and non-existent even before it is actually destroyed.

אִשְׁתֵּי אָב *One's father's wife.* The Torah prohibits sexual relations with one's father's wife (Leviticus 20:11) (see also עֲרִיּוֹת). This prohibition applies even though: (1) the woman is not his mother; (2) she was only betrothed to his father (see אִירוּסִין) and had not undergone the rites of marriage (see נִשְׂוָאִין); (3) his father is no longer alive. Some Talmudic opinions also include within the scope of this prohibition an unmarried woman seduced or raped by his father. Transgression of this prohibition carries the death penalty of stoning (יִסְקִילָהּ).

אִשְׁתֵּי אָח *One's brother's wife.* The Torah prohibits sexual relations with one's brother's wife (Leviticus 20:11). (See also עֲרִיּוֹת.) Transgression of this prohibition carries the punishment of excision (יִכְרֶת). The prohibition applies to the wife of both a paternal and a maternal brother, and remains in force even after the brother's death. The only exception to the prohibition is a יְבָמָה, the widow of a brother who died childless (see יְבוּם).

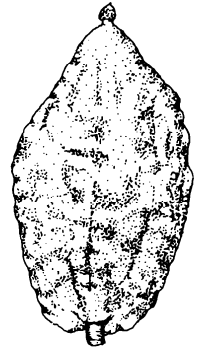
אִשְׁתֵּי אִישׁ *A man's wife.* The Ten Commandments specifically prohibit adultery, and the Torah elsewhere states that the sin of sexual relations with another man's wife is punishable by death (Leviticus 20:10). The prohibition applies both to a

betrothed (see אִירוּסִין) and to a married woman (see נִשְׂוָאִין). Both parties to the adultery are subject to the penalty of death by יְחָנֵק (strangulation), and if the female partner is a betrothed virgin between the ages of twelve and twelve-and-a-half (see נַעֲרָה and נַעֲרָה הַמְאוּרָסָה) the penalty for both parties is יִסְקִילָהּ (stoning). A married woman becomes free to marry another man only through divorce (see גֵּט) or her husband's death. See also מִיאון.

אִשְׁתּוֹ כְּגוֹפוֹ *One's wife is as oneself.* A principle applying particularly in the laws of evidence. A man's wife is considered to be legally identical with him; hence, if a man is disqualified from testifying for or against a certain relative, he is also disqualified from testifying for or against that relative's wife or husband.

אֶתְנֵן זוֹנָה *The present given to a prostitute.* The Torah forbids the offering as a sacrifice in the Temple of an animal given in payment to a prostitute (Deuteronomy 23:19). See also מְחִיר כֶּלֶב.

אֶתְרוּג *Citron.* (1) The citron is one of the four species (יְאֻרְבֶּעָה מִיָּנִים) over which a blessing is recited on the Sukkot Festival. The Sages maintained the tradition that the expression פְּרֵי עֵץ הַדֶּרַךְ — “the fruit of goodly trees” (Leviticus 23:40) — refers to the citron. Since the Torah specifically refers to the beauty of the fruit, one is commanded to make certain that the citron used on Sukkot is perfect in form, and any outer flaw or unusual appearance makes the citron invalid for use in fulfilling the commandment. Any citron which is at least partially ripe and which is larger than the size of an egg (see בֵּיצָה) is valid for performing the commandment. A fruit produced by grafting a citron onto another kind of citrus tree is not valid for performing the commandment. (2) With regard to tithes (יְמַעֲשׂוֹת). Since the citron tree produces fruit over a prolonged period (as opposed to a single season), it may at any one time have fruit at different stages of maturity. It also demands artificial irrigation. Because of these special features, terumah (יְתְרוּמָה) and tithes regarding the citron are similar to those governing vegetables rather than those governing other fruit trees.

ב

בָּא בַּמְחֲתָרַת *One who comes and breaks [lit. tunnels] in.* A thief who breaks into a person's house. The Torah views such a thief as a potential murderer. Therefore, unless the homeowner is sure that the thief has no intention of harming him, he is

permitted not only to defend himself against the thief but even to kill him. (See Exodus 22:1; *Sanhedrin*, chapter 8).

בְּגָדֵי זָהָב *The golden garments.* The eight garments (שְׁמוֹנֶה)

legal owner. A person who is able to prove uninterrupted possession for the necessary period is no longer required to produce documentary evidence of his legal title to the object. The חֲזָקָה is proof enough. (See חֲזָקָה; הַמוֹצֵיא מִחֲבִירוֹ עָלָיו הָרְאִיָּה; חֲזָקָה הַמוֹצֵיא מִחֲבִירוֹ עָלָיו הָרְאִיָּה; חֲזָקָה הַמוֹצֵיא מִחֲבִירוֹ עָלָיו הָרְאִיָּה.) (3) With reference to the transfer of ownership of immovable property, חֲזָקָה means demonstrating one's ownership by performing an act denoting ownership. The performance of such an act represents a קַנְיָן, in which one person formally acquires property received as a gift or purchased from another person. (4) With reference to the use of property (easement), חֲזָקָה means the privilege to use property, even though it inconveniences another party. For example, if one person's window overlooks someone else's courtyard, this represents an invasion of privacy. Nevertheless, if the owner of the courtyard has allowed the window to be used for a certain period of time, the owner of the window has acquired a חֲזָקָה and the owner of the courtyard cannot sue to have the window removed. See הַיֹּזֵק רְאִיָּה.

חֲזָקָה שְׂאִין עִמָּה טַעְנָה *Possession that is not accompanied by a claim.* A person in possession of property is presumed to be its owner unless proved otherwise. However, this presumption is only made when he claims that he legally acquired the property in question — i.e., that he bought it, received it as a gift, or inherited it. If he does not make such a claim, his possession is not in itself proof of ownership, regardless of the period of time the property has been in his possession.

חֲטָאוֹת הַמֵּתוֹת *Sin-offerings left to die.* Sin-offerings (see חֲטָאוֹת) that have become disqualified and, hence, can no longer be sacrificed on the altar. Such animals are confined in an enclosure until they die. According to some authorities, there are five animals placed in this category: (1) The offspring of a sin-offering (see נִלְדוֹת קֹדְשִׁים). (2) An animal substituted (see תַּמּוּדָה) for a sin-offering. (3) A sin-offering whose owners have died. (4) A sin-offering whose owners have already gained atonement through another offering. (5) A sin-offering (of sheep or goats) which is more than a year old. Other authorities do not accept this classification in its entirety. See עֵר שְׂחִיטָאָב.

חֲטָאוֹת הַפְּנִימִיּוֹת *Lit., inner sin-offerings.* Sacrifices whose blood is sprinkled in the Sanctuary (יְהִיכָל) or in the Holy of Holies (יִקְדָּשׁ הַקְּדָשִׁים), including the Yom Kippur bullock (פָּר הַיּוֹם הַכִּיפּוּרִים) and goat (שְׂעִיר יוֹם הַכִּיפּוּרִים), whose blood is sprinkled between the staves of the ark (see בֵּין הַבַּדִּים), on the curtain (יִפְרוֹכֶת) and on the golden altar (יִמְזֶבַח הַזָּהָב). Other such sacrifices are the bullock for unwitting communal sin (יִפְרֵי הָעֵלָם), the bullock of the Anointed Priest (פָּר כֹּהֵן מְשִׁיחַ), and the goats of idol worship (שְׂעִירֵי עֲבוּדָה זָרָה), whose blood is sprinkled on the curtain and on the golden altar. In all these cases, unlike other sacrifices, any omission in the ceremony of sprinkling the blood invalidates them. The remaining blood is poured on the western base of the outer altar, and the meat of these sacrifices is not eaten but burned in the place where the ashes are deposited (see בֵּית הַדָּשָׁן), after being cut into pieces, with all its inner parts and excreta. Ordinary sin-offerings are occasionally called "outer sin-offerings" (חֲטָאוֹת חִיצוֹנִיּוֹת) in contrast to these "inner" ones.

חֲטָאוֹת הַצִּיבוּר *Communal sin-offerings.* Sin-offerings brought on behalf of the community, in contrast to those brought by private individuals (see חֲטָאוֹת). Some of these sacrifices were offered as part of the musaf (יְמוּסָף) offerings on Festivals and the New Moon (יְרֵאשׁ חוֹדֶשׁ). See שְׂעִיר רֵאשׁ חוֹדֶשׁ; שְׂעִירֵי הַרְגָּלִים; שְׂעִיר יוֹם הַכִּיפּוּרִים. פֶּר הָעֵלָם דָּבָר; שְׂעִיר יוֹם הַכִּיפּוּרִים.

חֲטָאוֹת *Sin-offering.* A person who inadvertently committed a sin punishable by excision (יִבְרַת) must bring a sin-offering as atonement (see חֲטָאוֹת). Such a sin-offering brought by a private individual must be a female lamb or goat less than one year old. It must be slaughtered in the northern section of the Temple Courtyard and its blood received there (see קַבְלָה). The blood is sprinkled on each of the four corners of the altar (see אֲרָבַע מְתוּנוֹת). The fats (אֵימורים) of the sin-offering are burned on the altar, and its meat is eaten by the priests. Other sin-offerings are brought in certain cases as part of the purification ceremonies at the end of a period of ritual impurity (see טְהוֹרַת הַמִּצְוָע). There are other sin-offerings to atone for the community (see חֲטָאוֹת הַצִּיבוּר) and special sin-offerings are brought by the leaders of the people to atone for transgression (see שְׂעִיר נְשִׂיא). See also עוֹלָה יוֹרֵד.

חֲטָאוֹת הָעוֹף *A bird sacrificed as a sin-offering.* A sin-offering brought by poor people (see נִלְדוֹת וְנָדְלֵי נִלְדוֹת), in the case of a "sliding-scale" sacrifice (see עוֹלָה יוֹרֵד). A bird is also brought as a sin-offering by a woman who has given birth (יְמִצּוֹרָע), by a נֶבֶל and a נֶבֶלָה, and by a poor leper (יְמִצּוֹרָע), at the end of their period of ritual impurity (see כַּפָּרָה), as well as by a Nazirite who became ritually impure. All cases of חֲטָאוֹת הָעוֹף are accompanied by a bird sacrificed as a burnt-offering (see עוֹלֹת הָעוֹף). The חֲטָאוֹת הָעוֹף is killed by the priest with his fingernail (see מְלִיקָה), and its blood is sprinkled on the lower half of the altar in the southwestern corner, beneath the red dividing line (see חוּט הַשִּׁיקָא), so that all its blood drains to the foot of the altar. Birds sacrificed as sin-offerings belong entirely to the priests, and they alone are entitled to eat them. A non-priest (see זָר) who eats חֲטָאוֹת הָעוֹף is guilty not only of eating forbidden sacrificial meat, but also of eating the meat of a bird that has not been ritually slaughtered (see שְׂחִיטָה). He thus receives two sets of lashes (see מַלְקוֹת).

חֵי נוֹשֵׂא אֶת עַצְמוֹ *Lit., a living being carries itself.* A principle relevant to the prohibition of carrying (יְהוּצָאָה) on the Sabbath. A living being, especially a human being, "carries itself" and does not make itself a burden for a person carrying it. Accordingly, carrying a human being is not considered as an act of labor prohibited on the Sabbath by Torah law.

חֵיבַת הַקּוֹדֶשׁ *The respect in which sacred objects are held.* An object that has been consecrated for use as part of the sacrificial services in the Temple becomes capable of contracting ritual impurity like an item of food by the very fact of its consecration (חֵיבַת הַקּוֹדֶשׁ), even if, otherwise, it would not contract such impurity. Thus, items that are not food (such as the wood for the altar, or the incense), or items of food that have not been rendered capable of contracting ritual impurity by contact with water or other liquids (see הֶקְשֵׁר), once they are

